

УДК 355.45:623.765.(043.3)

В. П. Варакута, В. В. Янов

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЧАСТИНАМИ ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК ПРИ ВИКОНАННІ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Визначено зовнішні і внутрішні фактори, що впливають на стійкість управління. Пропонуються шляхи забезпечення стійкості елементів системи управління частинами внутрішніх військ при виконанні бойових завдань у період воєнного стану.

Постановка проблеми. Під час воєнного стану, згідно з [1, 2], внутрішні війська МВС України оперативно підпорядковуються Генеральному штабу Збройних Сил України. Тому частини внутрішніх військ разом зі з'єднаннями і частинами Збройних Сил вестимуть бойові дії з відбиття агресії противника.

За досвідом сучасних локальних війн і локальних збройних конфліктів, в умовах швидкої зміни обстановки противник намагатиметься часткою своїх сил, як правило до 30 % від загальної їх кількості [3–12], порушити стійкість управління військами, що суттєво позначатиметься на загальній оперативнотактичній обстановці.

Стійкість управління визначається здатністю командування та органів управління виконувати свої функції з керівництва військами в обстановці, що різко змінюється, при безпосередньому впливі противника [3].

Однак дослідження стійкості управління в період воєнного стану без урахування системи управління виявляється одностороннім та неповним і не дає підстав для ствердження, що стійкість управління досліджена та забезпечує достатність у розгляді впливу її на службово-бойову діяльність частин внутрішніх військ. Наприклад, на елементи системи управління впливають як зовнішні (зброя противника, погодні та сейсмічні умови, час доби та пора року і т. ін.), так і внутрішні (справність техніки і засобів управління, їх ресурс, професійна майстерність персоналу пунктів управління та засобів зв'язку) фактори.

Отже, стійкість системи управління підрозділами у період воєнного стану безпосередньо впливає на ефективність управління ними, а визначення шляхів забезпечення стійкості такої системи є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку теорії воєнного мистецтва фахівці приділяють достатньо уваги розгляду різносторонніх властивостей управління. Наприклад, у роботах [3, 13, 14] досліджується стійкість управління. При цьому розрізняють поняття *стійкості управління* і *стійкості системи управління*. У процесі дослідження стійкості управління визначаються значення параметрів елементів системи управління, при яких забезпечується задана якість *технології* управління в умовах протидії зовнішньому впливу з боку противника. Однак стійкість системи управління не може повною мірою відобразити ефективність управління частинами, тому що категорія “стійкість” спеціально призначена для виявлення *реакції процесу* управління на вогневий (ударний), інформаційний або радіоелектронний впливи противника. Під “стійкістю” розуміють, наприклад, тільки стійкість технічних засобів зв'язку командних (командно-спостережних) пунктів, вона не враховує професійні навички посадових осіб бойових обслуг пунктів управління щодо управління. У разі стійкого управління, залежно від потреб службово-бойової діяльності, управління може бути як безперервним, так і дискретним. Можуть бути випадки порушення стійкості управління в період виконання службово-бойових завдань, які не впливають на процес безперервності управління та на кінцевий результат.

Метою статті є визначення шляхів забезпечення стійкості управління частинами внутрішніх військ при виконанні бойових завдань у період воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Максимальне зменшення негативних наслідків нападу противника буде можливим тільки за умови забезпечення постійної готовності штабів до негайного бойового застосування сил і засобів військових частин. При цьому доцільно вжити всіх заходів щодо розкриття дійсних намірів противника (склад сил і засобів, напрямки головних та інших ударів, способи дій і т. ін.), уточнити або визначити нові завдання частинам з урахуванням реального стану справ. Органам управління доцільно також бути готовими до прийняття рішення і впровадження свого замислу, що

протистоїть замислу та способу бойових дій противника. Необхідно передбачити перехоплення ініціативи і завдання йому такої поразки, яка забезпечить в подальшому раціональне використання своїх сил і засобів. Важливим фактором успішного відбиття нападу є наявність повної, достовірної та систематичної інформації у вищому штабі про дії своїх частин і військ противника.

Для порушення стійкості системи управління частинами внутрішніх військ нападаюча сторона може застосувати по командних (командно-спостережних) пунктах, засобах зв'язку і інших елементах засоби вогневого ураження, захопити або вивести їх з ладу діями розвідувально-диверсійних груп, застосувати радіоподавлення засобів зв'язку і дезінформацію. Отже, ефективність впливу на невідготовлені до роботи засоби і елементи системи управління в умовах бойових дій може бути значно вищою, ніж після проведення відповідної підготовки.

Стійкість системи управління, як свідчать теоретичні дослідження фахівців [8–10], досвід військових конфліктів у Перській затоці 1991, 1999 рр. [4, 6] та в Югославії 1999 р. [5], може бути досягнута тільки при постійній увазі командування і штабів до розробки і здійснення **цілеспрямованого комплексу організаційних і технічних заходів**. Ними можуть бути: підготовка особового складу і технічних засобів управління до ефективної роботи у бойовому режимі, зниження можливостей противника щодо розкриття і порушення функціонування елементів системи управління, забезпечення їх швидкого відновлення.

Важливими особливостями таких заходів є необхідність завчасного і детального планування з урахуванням можливих варіантів дій противника, постійне його уточнення при змінах обстановки, а також максимальна реалізація запланованих заходів до початку виконання службово-бойових завдань. Це дозволяє виграти час для вирішення раніше непередбачених додаткових задач.

Кваліфікована підготовка особового складу і технічних засобів управління сприяє створенню такої системи, яка є сукупністю функціонально пов'язаних органів, пунктів управління, зв'язку і засобів, що забезпечують збір, обробку, своєчасну передачу інформації та постійну готовність до бойової роботи. Найбільш суттєвим у роботі вказаної системи управління є: визначення оптимального складу персоналу та його розміщення; виділення необхідних для його функціонування сил і засобів, розгортання їх на місцевості з використанням як захищених стаціонарних, так і рухомих командних (командно-спостережних) пунктів; широке застосування сучасних засобів зв'язку; забезпечення постійної готовності особового складу і комплексу технічних засобів до бойової роботи. Тільки такий підхід дозволяє створити систему управління, що матиме необхідну *живучість* і *гнучкість* функціонування в умовах протидії противнику.

Як свідчить досвід [10], на роботу системи управління негативно впливають невідповідність організаційної структури і технічного оснащення командних (командно-спостережних) пунктів об'єму і змісту завдань, що виконують. Також недооцінюється роль рухомих командних (командно-спостережних) пунктів у ході бойових дій, які при необхідності можна вивести з-під удару противника.

Необхідно звернути увагу, що стійкість та ефективність системи управління залежить і від вибору **місця розгортання** командного (командно-спостережного) пункту. Якщо він розгорнутий на значній відстані від рубежу ведення бойових дій частиною, то це може бути причиною суттєвих витрат часу на доставляння розвідувальної інформації або, наприклад, фельд'єгерської пошти з бойовим розпорядженням чи бойовим наказом. І навпаки, якщо командний (командно-спостережний) пункт розгорнутий безпосередньо на рубежі виконання бойового завдання, то таку ситуацію може використати противник для його захоплення або знищення вогневими засобами. Тому розміщення повинно бути таким, щоб воно сприяло успішному виконанню управлінських функцій за будь-якої обстановки.

Важливими умовами високої бойової готовності системи управління під час бойових дій противника є **постійне надання і ретельна обробка розвідувальних даних** про положення і характер дій своїх частин та військ противника, доведення інформації до виконавців. Доцільно враховувати, що несвоєчасне переведення системи управління на режим роботи воєнного часу призведе до неспроможності обробки інформації, обсяг якої на той момент збільшиться у декілька разів. При несвоєчасному або неповному розгортанні системи управління посадові особи штабів, якщо і матимуть достатньо великий обсяг інформації, відчуватимуть гостру нестачу повних і достовірних даних про свої частини і війська противника. Рішення, що прийняте на основі лише тих даних, які вдалося обробити, може не повною мірою відповідати реальній обстановці і призвести до невиконання бойового завдання.

Суттєвого значення для своєчасного переведення системи управління у бойовий режим має постійна **готовність її технічних засобів до функціонування**. Мається на увазі не тільки їх справність, а й наявність достатнього ресурсу для довготривалої та безперервної роботи. При цьому важливу роль відіграють **засоби автоматизації**, використання яких дозволяє збирати і обробляти інформацію в масштабі часу, близькому до реального.

За умов відбиття нападу противника одним із вирішальних факторів є висока **професійна підготовка особового складу**. Досвід локальних збройних конфліктів свідчить – сторона, що зазнала напад, як правило, мала відомості, достатні для своєчасного прийняття заходів протидії. Однак суб'єктивна недовіра посадових осіб до розвідувальних даних, що завчасно надходили до органу управління, а іноді і невміння аналізувати та правильно використовувати їх, неприпустима повільність прийняття та реалізації рішень, дозволяли нападникам досягати значних успіхів [3].

Особовий склад органів управління і частин повинен мати високу бойову готовність, вміти виконувати бойові завдання за рахунок підвищення інтенсивності дій, що забезпечується **взаємозамінністю і оволодінням суміжними спеціальностями**. Ці якості набувають у процесі повсякденної діяльності та цілеспрямованого навчання. В період підготовки і проведення навчань або тренувань частин внутрішніх військ доцільно створити таку обстановку, яка сприятиме виконанню бойового завдання за будь-яких умов бойової обстановки.

Можливості противника щодо розкриття системи управління частинами, виявлення її слабких місць можуть бути знижені **проведенням як пасивних (маскування), так і активних (протидія) заходів**.

Ефективність маскувальних заходів залежить від повноти виявлення демаскуючих ознак окремих елементів і системи управління в цілому, а також від того, наскільки успішно розроблені та здійснені заходи щодо усунення, ослаблення або імітації таких ознак.

Під демаскуючими ознаками об'єктів [11] розуміють:

- характеристики фізичних полів об'єктів (рис. 1), що вимірюються (фіксуються) технічними засобами розвідки;
- видові характеристики об'єктів (форма, розмір і т. ін.);
- характеристики природних полів Землі, спотворені наявністю об'єктів (рис. 2);
- інші ознаки об'єктів (“сліди” діяльності і т. ін.);
- стан, розміщення, склад і радіотехнічні можливості, об'єкта.

Рис. 1. Фізичні поля озброєння, військової техніки, інших військових об'єктів

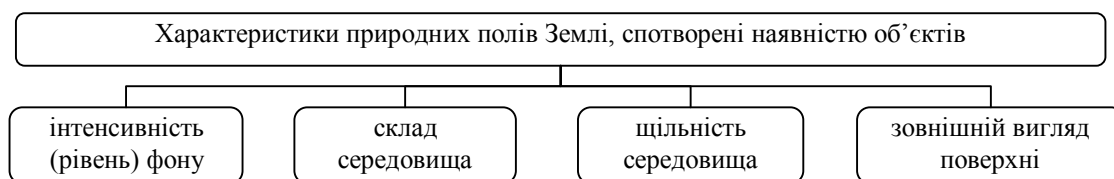

Рис. 2. Характеристики природних полів Землі, спотворені наявністю об'єктів

Об'єктами розвідки є: належність, склад, дислокація, угруповання і характер дій частин внутрішніх військ, які характеризуються типами, кількістю, розміщенням та особливістю функціонування озброєння, воєнної техніки і об'єктів. Останні проявляють себе фізичними полями, які, залежно від місця розміщення джерела, можна розділити на власні (первинні) та штучні (другорядні). До власних полів доцільно віднести поля, джерела яких розташовані безпосередньо на об'єктах. До штучних полів віднесено ті, на які даний об'єкт певним чином реагує, але джерело яких розташоване поза межами цього об'єкта.

Фізичні поля, що виникають під впливом присутності або руху об'єкта, несуть певну інформацію про ці об'єкти і можуть бути виявлені, а їх характеристики виміряні (або зафіксовані) відповідними засобами розвідки, тобто вони є демаскуючими ознаками.

До демаскуючих ознак віднесено не тільки характеристики фізичних полів, а й інші властивості об'єктів: їх розміри, форма тіні, сліди діяльності об'єкта [10] і т. ін. Класифікація демаскуючих ознак наведена на рис. 3.

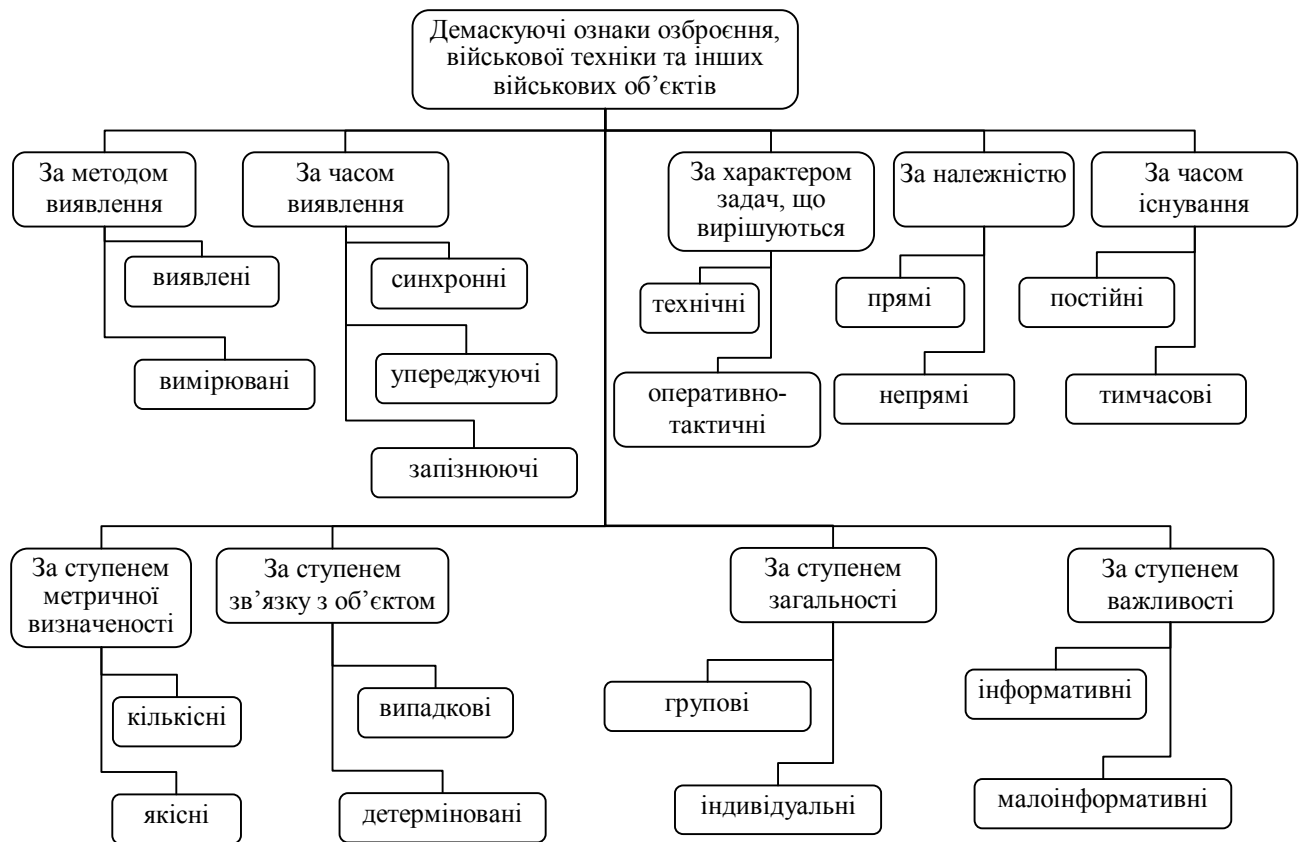

Рис. 3. Класифікація демаскуючих ознак об'єктів

Для забезпечення стійкого управління важливе значення має **тактичне маскування**, мета якого – ввести противника в оману щодо дійсного складу, розміщення і боєготовності органів управління. При цьому можуть широко використовуватися укриття військ і об'єктів, радіодезінформація, радіоімітація, радіодемонстрація, радіомаскування та ін. Маскування в тактичній ланці досягається застосуванням табельних або підручних матеріалів, умілим використанням властивостей місцевості, певними обмеженнями режиму роботи засобів зв'язку. Результативність заходів, що проводять у частинах і підрозділах, необхідно контролювати розвідувальними засобами, аналогічними тим, що використовує противник. Суттєво знижує ефективність розвідки противника скорочення (до розумних меж) строків дислокації пункту управління на одному місці, а також його надійна охорона і оборона.

У рішенні про створення несправжніх елементів системи управління слід враховувати, що імітація їх діяльності потребує виділення необхідних для цього сил і засобів. Слабка імітація об'єктів може бути

легко виявлена противником, а виконана робота – марною. Як переконує досвід [4–6], імітацію об'єкта можна вважати успішною, якщо противник виявить лише 20 – 25 % підрозділів частини, які імітують.

Не останнє місце повинна займати **активна протидія розвідці противника**, якої можна досягти знищенням або подавленням його розвідувальних засобів.

Зниження ефективності впливу противника на систему управління з метою порушення її роботи має в сучасних умовах першочергове значення. У зв'язку із значним технічним стрибком у галузі розроблення та оснащення військ новітніми видами зброї, збільшилися можливості противника щодо знищення елементів системи управління. Тому особливу увагу потрібно приділяти проведенню заходів щодо підвищення їх живучості та завадозахищеності. Цього можливо досягти завдяки створенню мережі дублюючих один одного пунктів управління і засобів зв'язку, розосередженням їх на місцевості, підвищенням їх стійкості до впливу зброї противника за допомогою інженерних заходів, використання захисних властивостей місцевості та організації обхідних і резервних каналів зв'язку. Своєчасне, швидке і приховане переміщення пунктів управління важливе не тільки під час наближення їх до підлеглих частин, але і у процесі виведення їх з-під імовірних ударів противника, особливо якщо є інформація, що пункти управління вже виявлені. Інтервал часу між переміщеннями повинен відповідати замислу бойового завдання і реальній обстановці.

У сучасних умовах доцільно також постійно розробляти і проводити **заходи протидії щодо противника і використання ним радіоелектронної боротьби (РЕБ)**. Засоби РЕБ противника, насамперед, призначені для подавлення і дезорганізації роботи мереж зв'язку командних (командно-спостережних) пунктів управління.

Захист засобів зв'язку може досягатися правильним розміщенням елементів на місцевості з урахуванням екрануючих властивостей рельєфу, використанням запасних радіочастот та навчанням особового складу роботі в умовах застосування противником різних видів протидії.

Отже, є очевидним, що створити повністю захищену систему управління – завдання не із реальних, тому командування і штаби повинні постійно бути готовими до **відновлення порушеної системи управління** за будь-яких умов обстановки і у можливо короткі строки.

Це досягається:

- прийняттям управління на себе пунктом управління, що залишився неушкодженим;
- зосередженням сил і засобів управління, що збереглися, на одному командному (командно-спостережному) пункті;
- передачею управлінських функцій підпорядкованому пункту управління;
- організацією тимчасового керівництва з командного пункту вищої інстанції.

Враховуючи високу ймовірність ураження елементів системи управління засобами противника, важливими умовами відновлення порушеного управління у визначені строки повинні бути завчасна підготовка і проведення організаційних заходів. До них можна віднести: визначення можливих способів збирання даних про фактичний стан системи управління після впливу на неї противника, взаємозамінність, створення резервів особового складу і технічних засобів управління, раціональне їх розміщення на місцевості та своєчасне поповнення, проведення аварійно-відновлювальних робіт.

Швидкому відновленню управління може сприяти організований і швидкий **перехід до децентралізованого управління**, якщо виникне така необхідність. Однією з умов його здійснення є знання штабами обстановки, що склалася, і своєї ролі у виконанні завдань, які призначили вищі начальники. За наявності такої інформації командування і штаби матимуть можливість продовжувати виконання бойових завдань відповідно до замислу старшого начальника за умови тимчасового порушення управління.

Стійке функціонування системи управління в багатьох випадках залежить від її підготовленості до роботи при неповній укомплектованості особовим складом і засобами зв'язку. З урахуванням цього доцільно розширювати можливості дублювання та взаємозамінності особового складу і технічних засобів. Заступники командирів повинні добре знати обстановку і бути готовими при необхідності прийняти управління на себе.

Висновки

Основним критерієм оцінювання стійкості управління можна вважати припустимий рівень втрат і порушень в роботі особового складу та засобів управління на командному (командно-спостережному)

пункті, в системі зв'язку і інших елементах, при яких орган управління здатний виконувати свої функції.

Головним критерієм стійкості управління є ймовірність надійного функціонування системи управління (без впливу противника) або рівень її функціонування під дією зброї і завад противника.

Використання категорії “стійкість” при аналізі боєздатності системи управління можна передбачити вже при плануванні конкретних заходів щодо забезпечення стійкості управління. Прогнозування умов функціонування системи управління дозволяє ретельно підготувати до її експлуатації органи управління, техніку і засоби зв'язку. Важливо, що при цьому виникає реальна можливість завчасно розрахувати сили і засоби для нейтралізації впливу з боку противника. Типовими заходами подібного роду є обґрунтування необхідних резервів сил і засобів (пунктів управління, каналів зв'язку, техніки) для забезпечення стійкості управління. Вони є обов'язковими при проведенні комплексного аналізу ефективності управління частинами та бойовими засобами, а також при плануванні та здійсненні практичних заходів.

Отже, комплекс заходів, що розробляється штабом для забезпечення стійкості системи управління частинами внутрішніх військ у період воєнного стану при виконанні бойових завдань, повинен здійснюватися постійно і планомірно. Частина їх реалізується ще в мирний час, інші – при виникненні безпосередньої загрози з боку противника. Очевидно, що може виникнути необхідність проведення додаткових заходів, які обумовлені змінами обстановки, але вони повинні бути збалансовані. Надмірне розосередження елементів системи управління може знизити оперативність роботи посадових осіб, ускладнити зв'язок між ними. Підвищення живучості за рахунок інженерного обладнання може бути причиною збільшення часу на розгортання системи управління і зниження її мобільності. Надлишкове дублювання сприятиме нераціональному використанню сил і засобів системи управління.

У зв'язку з цим важливого значення набувають методи кількісного оцінювання сукупного впливу різних заходів на стійкість системи управління частинами. Відшукання способів збереження стійкості системи управління військовими частинами у період воєнного стану є одним із найбільш актуальних завдань сучасної воєнної теорії і практики. Заходи, що розробляються з цією метою, повинні постійно удосконалюватися у процесі оперативної, тактичної і бойової підготовки внутрішніх військ.

Список використаних джерел

1. Про оборону України: закон України від 06.12.1991 р. // Відомості Верхов. Ради України. – 1992. – № 9.
2. Про правовий режим воєнного стану: закон України від 06.04.2000 р. № 1647-III // Відомості Верхов. Ради України. – 2000. – № 28.
3. Основы теории управления войсками. / под ред. П. К. Алтухова. – М. : Воениздат, 1984. – С. 98–108.
4. Анализ опыта войны в районе Персидского залива и его влияние на развитие оперативного искусства и тактики Войск ПВО: лекция для постоянного состава акад. / И. М. Проворов. – Х. : ВИРТА ПВО, 1991.
5. Операція ОЗС НАТО “Союзницька сила” : інформаційний бюлетень МО України. – К. : 1999.
6. Манащинський О. Операція “Лис пустелі”. Політичний і військовий аспекти / О. Манащинський, М. Рубанець // Народна армія. – 1999. – 13 січ.
7. Афоничкин А. И. Качество информационного обеспечения в процессах управления / А. И. Афоничкин, С. А. Панфилов; под ред. А. А. Денисова. – Саранск : Изд-во Саратовского ун-та. Саранский фил., 1989.
8. Рапопорт В. Н. Новые тенденции в управлении / В. Н. Рапопорт // Военная мысль. – 1971. – Вып. 5. – С. 17–22.
9. Заика В. Ф. Обеспечение устойчивости и непрерывности управления войсками при перемещении пунктов управления / В. Ф. Заика // Военная мысль. – 1989. – Вып. 3. – С. 46–52.
10. Меньшаков Ю. К. Защита объектов и информации от технических средств разведки / Ю. К. Меньшаков. – М. : Российский гос. гуманитар. Ун-т, 2002 – 412 с.
11. Хеймонт И. Тактическая разведка в современной войне / Ирвинг Хеймонт. – М. : Воениздат, 1963. – С. 193.

12. Голодный Ю. А. Исследование путей повышения живучести системы управления / Ю. А. Голодный. – Калинин : ВКА ПВО, 1972. – С. 137.
13. Федулов Ю. Н. Повышение устойчивости управления за счет использования мобильных сил и средств / Ю. Н. Федулов. – Калинин : ВКА ПВО, 1985. – С. 57, 65–69, 74, 91.
14. Чистяков В. Н. Обеспечение устойчивости системы управления частей в ходе ведения боевых действий / В. Н. Чистяков. – Калинин : ВКА ПВО, 1983. – С. 193.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2009 р.